

Жороев А.

ЖОГОРКУ БИЛИМДҮҮ МАТЕМАТИК МУГАЛИМДЕРДИ ДАЯРДОО ТАРЫХЫ

Жороев А.

ИСТОРИЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ

A. Zhorojev

HISTORY PREPARATION OF TEACHERS OF MATHEMATICS WITH HIGHER EDUCATION

УДК: 371.302.2+371.31

1952-2017-жылдар аралыгында, б.а. бул 65 жыл аралыгында КМУнун курамында физика-математика факультети физика-математика мугалимдерин үзгүлтүксүз даярдап келе жаткан жалгыз кана структура болуп эсептелет. Бул макала 1952-1991-жылдар аралыгында (анда Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту) физика-математика мугалимдерин даярдоонун тарыхы жөнүндө маалымат берилген.

Негизги сөздөр: жогорку билимдүү мугалимдер, механиканын фундаменталдуу теориясы, четки чекиттердеги шарттар, окутуучу-окумуштуу, кыз-келиндер педагогикалык институту.

Физмат КГУ им. И.Арабаева является единственной структурой который непрерывно ведет подготовку учителей для общеобразовательных школ по физике и математике. Настоящая статья посвящается историческому материалу подготовки учителей физики и математики в период с 1952 по 1991 годы (тогда КЖПИ).

Ключевые слова: учителя с высшим образованием, фундаментальные теории механики, краевые условия, преподаватель-ученый, женский педагогический институт.

Faculty of KSU im. I. Arabaeva is the only one that continuously conducts the training of teachers for general education schools in physics and mathematics. This article is based on the historical material for the training of teachers of physics and mathematics from 1952 to 1991 (then the Kyrgyz Women's Pedagogical Institute).

Key words: teachers with higher education, fundamental theory of mechanics, boundary conditions, teacher-scientist, female pedagogical institute.

1952-жылы 5-август кыргыз Республикасынын борбордук комитетинин 1952-1953-окуу жылынан баштап кыргыз аялдар мугалимдер институтун "Кыргыз кыз-келиндер Педагогикалык институтуна кайра түзүү" боюнча чечими кабыл алынган. Бул окуу жылында биринчи курска 200 кыргыз кыздарын кабыл алуу планы берилген. Кабыл алынуучу 200 студент бөлүмдөр боюнча төмөндөгүдөй бөлүштүрүлгөн: тил жана адабият бөлүмүнө (орус кыргыз) -75, физика-математикалык бөлүмүнө -75, география бөлүмүнө - 25, тарых бөлүмүнө -25 студент кабыл алынган. Азыркы И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик Педагогикалык университетинин негизги базасынын түптөлүшү ушул датадан башталган. Ошол жылдан баштап аялдар Педагогикалык институту жоюлганга чейин (1991) анда окуган студенттер кыргыз кыздары өкмөт тарабынан бекер үч маал

тамак жана жатакана менен камсыз болушуп, 50%дан кем эмес сандагы студенттерге стипендия акчалай берилип турган. Кыргыз аялдар Педагогикалык институтунун (КАПИ) биринчи бүтүрүүчүлөрү 1956 жылы башталды. Ушул 60 жыл аралыгында андагы КАПИ, азыркы (И.Арабаев атындагы) 16 адистиктер боюнча педогог мугалимдерди (денетарбия мугалиминен башка бардык адистиктеги) даярдап келе жатат, алар: физика-математика (1952) - информатика (1993); химия-биология-география (1952); кыргыз-орус тили - чет тили (1968); тарых (1952)-коом таану (1992); башталгыч билим берүү педагогикасы (1945), -мектепке чейинки билим берүү педагогикасы (1973); дефектология (суропедогогика (1976); музыка (1958) - көркөм өнөр (1986).

Ошентип И.Арабаев атындагы КМПУ Кыргызстандагы билим берүү системасындагы педагог-мугалимдерди даярдоо процессинде эң алдыңкы орунда турган бирден бир жогорку окуу жайы болуп калды. 1952-1953-окуу жылынан баштап Кыргыз кыз-келиндер Педагогикалык институту түзүлгөндөн бери бүгүнкү күнгө чейин, 65 жыл аралыгында математика-физика мугалимдерин үзгүлтүксүз даярдап келе жаткан КМУда физмат жалгыз кана структура болуп эсептелет. Бул аралыктын ичинде КМПУга эң жогорку кесипкөй, педагогикалык тажрыйбасы мол окумуштуу-окутуучулардын тобу чогулду, алардын арасында КР УИАнын академиктери, корр.-мүчөлөрү, илимдин докторлору, профессорлор, илимге-билимге эмгек сиңирген ишмерлер, илимдин кандидаттары, доценттер ж.б. көптөгөн компетентүү адистер эмгектенишкен. 2000-жылдардын башында КМПУ уникалдуу педагогикалык окуу жайына айланды. Анын башка педагогикалык адистиктерди даярдап жүргөн жогорку окуу жайларынан артыкчылыгы болуп жалпы билим берүү системасынын алкагында керектеле турган орто мектептер үчүн бардык предметтик мугалимдерди (дене тарбия мугалиминен башка) даярдоодон сырткары, мектепке чейинки таалим-тарбия берүү мекемелерине жогорку квалификациялуу тарбиячы-педагогдорду, башталгыч билим берүү мугалимдерин, ошондой эле педагог-дефектолог (сурдолог, олифренолог), социалдык педагог, клиникалык психолог жана педагог-психолог адистиктерин даярдаган, б.а. таалим-тарбия берүү

алкагындагы профессионал адистердин топтомун толугу менен даярдаган Кыргызстандагы бирден-бир жалгыз жогорку окуу жайы болуп эсептелет. Демек Кыргызстандагы башка окуу жайлары даярдай албай турган (адистеринин жоктугуна байланыштуу) айрым психо-педагогикалык багыттагы адистиктерди даярдап келе жаткан жалгыз окуу жайы. Бул окуу жайынын уникалдуулугу жана баалуулугу мына ушулар. Университет мындай абалга аралыктын бир нече ички өзгөрүүлөрдү башынан өткөрдү, алар:

- 1950 / 51-окуу жылында «Педагогикалык орто окуу жайынын» базасында «Аялдар мугалимдер институтун» ачуу жөнүндө Кыргыз Республикасынын министрлер кеңешинин чечими чыккан. / 24-октябрь 1950-ж.;
- 1952/53-окуу жылынан баштап «Аялдар мугалимдер институтун» «Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институтуна» өзгөртүп түзүү боюнча Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн чечими. / 5-август 1952-ж. (1953-жылы ага В.В. Маяковскийдин ысмы ыйгарылган);
- 1992/93-окуу жылында «Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту» И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогика-лык институту болуп түзүлгөн. / Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн чечими. 24-ноябрь 1992-ж.;
- 1994/95-окуу жылында И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институту И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университети болуп өзгөртүлгөн. / Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн чечими. 11-май 1994-ж.;
- 2005-жылы И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университети И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети болуп кайра түзүлдү. / Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн чечими. июнь 2005-ж.;

Бул аралыкта анын жетекчилигинде – Ректору болуп төмөнкү белгилүү инсандар иштеп кетти, алар:

- 1.1954-1963 ж.ж. КУЛУЙПА ТОКТОМАМБЕТОВА (философия и.к.проф) (ККПИ);
- 2.1963-1976-ж.ж. НУРПАША ХУСАМБАЕВНА АБДУАЗИЗОВА;(т.и.к.,проф) (ККПИ);
3. 1976-1977-ж.ж. БОТБАЕВА МИРА МАХМУДОВНА (биол.и.к.проф) (ККПИ);

4. 1977-1987-ж.ж. ТАТЫБЕКОВА ЖАНЕТТА САЙМАСАЕВНА (т.и.д., проф.) (ККПИ);
- 5.1987-1992- ж.ж. АЧЫЛОВА РАХАТ АЧЫЛОВНА (философия ил.д.,проф.) (ККПИ);
- 6.1992-1994- ж.ж. КУРМАНОВ ЗАЙНИДИН КАРПЕКОВИЧ (т.и.к.) (КМПИ);
- 7.1994-1998-ж.ж. БӨРУБАЕВ АЛТАЙ АСЫЛКАНОВИЧ (ф-м.и.д., академик (КМПУ);
- 8.1998-2001-ж.ж. БЕКБАЛАЕВ АМАНГЕЛДИ БЕКБАЛАЕВИЧ (фил.и.д.,проф) (КМПУ);
- 9.2001-2005-ж.ж. АСАНКАНОВ АБЛАБЕК АСАНКАНОВИЧ (т.и.д.,,,проф.) (КМПУ);
- 10.2005-2010-ж.ж. БЕКБОЕВ АСКАРБЕК АБДЫКАДЫРОВИЧ (ф-фия и.д.,,проф.)(КМУ);
- 11.2010-ж.бери АБДЫРАХМАНОВ ТӨЛӨБЕК АБЫЛОВИЧ (т.и.д., проф) (КМУ);

Бул макалада 1955-1991-жылдар аралыгында Кыз келиндер педагогикалык институту даярдап чыгарган жогорку билимдүү математик (М) жана математик-физик (МФ) мугалимдерин даярдоо тарыхына токтолобуз. 1952-1953-окуу жылында Кыз келиндер педагогикалык институтуна биринчи курска 200 кыргыз кыздарын кабыл алуу планы берилген. Анын ичинде физика-математика бөлүмүнө 75 студент (*матема-тика мугалимине 50, физика мугалимине 25*) кабыл алынган. Бул студенттердин ичинен 72си 1956-жылы физика-математика бөлүмүнүн биринчи бүтүрүүчүлөрү болуп калышты. Ал эми 1961/62-окуу жылынан баштап физматка 100 студент кабыл алынып, алардын 50сү математика мугалимине, ал эми 50сү жаңы ачылган математик – физик (МФ) мугалимине кабыл алынган. МФ адистиги беш жылдык окуу мөөнөтүндө даярдалып, анда биринчи үч окуу жылы эки адистикте бирдей программа менен окутулуп, МФларга кийинки эки окуу жылы физика мугалиминин окуу программасы боюнча окутулган. Мында МФ адистигинин бүтүрүүчүлөрү орто мектепте математика жана физика сабактарын окутуу укугуна ээ болгон. Демек орто мектепте бул адистикти бүтүргөндөр үчүн толук ставка менен иштөөгө жана негизгиси орто мектепти математика-физика мугалимдери менен толук касыздоого жакшы шарт түзүлгөн. 1956-жылдан 1991-жылга чейинки аралыкта, б.а. жети беш жылдык аралыгында физматта канча жогорку билимдүү математиктер жана математик-физиктер бүтүп кеткендигин белгилеген төмөнкү таблицаны көрсөтөлү [1].

Жылдары !	Жалпы кабыл алынгандар	Матема-тика	Физика	Бүтүргөндөр	Матема-тика	Физика
1952-1961	675	450	225	656	441	215
1961-1971	1000	500	500 (МФ)	954	479	475 (МФ)
1971-1981	1000	500	500 (МФ)	961	489	472 (МФ)
1981-1991	1000	500	500 (МФ)	958	482	476 (МФ)
1952 – 1991	1675	1950	1725	3519	1891	1648 (МФ)

Демек, бул аралыктын ичинде Кыргызстандын бардык аймактарындагы мектептеинде үч жарым миңден ашык математик-физик мугалимдер кыргыз жаштарына билим берүү алкагында үзүрлүү эмгектенип келишти жана алардын көпчүлүгү азыр дагы эмгектенип жатышат. Бул аралыктын ичинде биздин бүтүрүүчүлөр мамлекеттик жогорку кызматтарда: мектептин директорлору, РайОНО, ОблОНО жетекчилери, Борбордук комсомол комитетинин, Райондук партия комитетинин жетекчилик кызматтарында иштешип, Эл агартуунун мыктылары, илимдин доктору, кандидаты илимий даражаларга, доцент, профессор деген илимий наамдарга ээ болушкан окумуштуу-окутуучулар дагы болуп чыгышты. Аларды атап кетсек: физика-математика илимдеринин кандидаттары Р.Шералиева, Б.Назаркулова, А.Сейитказиева, К.Сейитказиева, Р.Т.Айтматова, С.Артыкова, К.Төрөгелдиева, Б.Төлөбекова, педагогика илимдеринин кандидаты И.Ибраева, экономика илимдеринин кандидаты Б.Орзалиева, философия илимдеринин кандидаты К.Сариевалар биздин факультеттин сыймыктары болуп эсептелет [1].

Алгачкы эле жылдары физика-математика мугалимдерин даярдоодо белгилүү адистер иштеп баштаган. Алсак, бөлүмүнүн биринчи жетекчиси болуп ф-м.и.к., дацент Чабалдай Джаныбеков дайындалып, ал 1961-1965-жылдар аралыгында иштеген. 1965-1993-жылдары факультеттин декандары: Искендеров Абыкай - ф-м.и.к., доцент (1965-1982); Рыскулов Адылбек - ф-м.и.к., доцент (1982-1988); Саламатов Жолдон - ф-м.и.д., проф. (1988-1993); Факультетин өнүгүүсүнө Республикабыздын көрүнүктүү окумуштуу-педагогдору Г.А.Сухомлинов (кийин ФПИнин ректору), А.И.Исхаков, Т.Ш.Сайфулин, Н.В.Филатов, А.Х.Ишбулатов, Ш.Х.Ярмухамедов, М.Т. Турусбеков, П.П. Полови-

ков, В.А.Пичугин. Ж.Саламатов. А.И. Искендеров, Р.Усубакунов, А. Айылчиев, Ч.Жаныбеков, О.Жолдошов, Ш.Майлиев, С.Кадыров, М.Токтогулов, К.Үтүров, Ш.Алиев ж.б. өздөрүнүн зор салымдарын кошушкан. Бул жылдардын ар түрдүү аралыктарында илимдин докторлору-кандидаттары, доцент-профессорлору жана тажырыйбалуу окутуучулар тобу эмгектенип келишкен жана азыр дагы эмгектенүүдө, алар:

Р. Сыдыков, Г.А. Сухомлинов, М. Турусбеков, Ф.И. Половиков, В.А. Пичугин, Ч. Жаныбеков, Ж.Саламатов, Р.Усубакунов, С.Кадыров, А.Айылчиев, Ш.Майлиев, А.Искендеров, О.Жолдошев, М.Токтогулов, М.Жакыпбеков, Ы.Кыдырова, С.Ракымбаева, У.Капарова, Б.Кудаярова, К.Жолчиева, Р.Капыкева, М.Доотаева, К.Торогелдиева, Ж.Молдобаева, К.Утуров, Р.Айтматова, С.Арыкова, Ш.Алиев, О.Төлөбаев, С.Аманжолова К.Асылбекова, А.Рыскулов, Ж.Мамбеткулов, А.Садабаев, А.Керимбеков, М.Мырзакматов, Д.Бекболотов, А.Кутанов, А. Баетов ж.б. иштеген [2].

Ал эми Кыргыз мамлекети өз алдынча эркин мамлекет болгондон бери факультет ишин мурдагыдай эле улантып, азыркы учурда анда физика-математика-информатика мугалимдерин даярдоо үзгүлтүксүз улантылып келүүдө.

Колдонулган адабияттар:

1. Татыбекова Ж.С. В ВУЗе одни девушки / Историко-информационный журнал. Фрунзе, 1982. – С 56.
2. Физика-математика мугалимдерин даярдоого 60 жыл / Тарыхый-маалыматтык журнал. Түзүүчү: Ш.Алиев. Бишкек, 2013. 59 б.

Рецензент: д.пед.н., профессор Алиев Ш.